

УДК 330.3:331.3

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V27(2021)-20

Прядко І. В., старший викладач кафедри економіки та підприємництва, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0001-6664-0914

e-mail: i.pryadok@gmail.com

Каргашева С. Д., здобувач вищої освіти, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0002-4865-9010

e-mail: i.pryadok@gmail.com

Роль природних ресурсів в економічному зростанні країни

Анотація. Активний розвиток певних природних ресурсів породив цілий ряд наукових дискусій щодо користі ресурсного багатства для ресурсозалежних економік. Теорія про вплив природного багатства на економічне зростання отримала назву «ресурсне прокляття» або «парадокс надлишку»: країни, багаті на природні ресурси, демонструють нижчі темпи економічного зростання, ніж їх сусіди. На цю тему було викладено дуже багато думок, але досі не існує однозначної думки щодо того, чи представляє «ресурсне прокляття» об'єктивну закономірність, чи існують способи його подолати. Стаття відповідає на питання: чи мають великі запаси природних ресурсів негативний вплив на темпи її економічного зростання? Відповідь надана на основі статистичних даних України, Росії та Саудівської Аравії. Дослідження проводилось на основі аналізу робіт українських та закордонних авторів присвячених феномену «ресурсного прокляття».

Ключові слова: ресурсне прокляття; економічне зростання; природні ресурси; природне багатство; парадокс достатку.

Priadko Iryna, Senior Lecturer of the Economy and Entrepreneurship Department, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

Kargasheva Sophia, Applicant for Higher Education, specialty 073 «Management», Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

The Role of Natural Resources in the Economic Growth of the Country

Annotation. Introduction. The active development of the natural resources has raised to a number of scientific discussions on the benefits of the resource wealth for resource-dependent economies. The theory of the impact of natural resources on economic growth was called the "resource curse" or "surplus paradox". The essence is that the countries are rich in natural resources were showed lower rates of economic growth than their neighbors. There is still no unequivocal opinion about the "resource curse".

Purpose. The purpose of the article is the determination of the degree of the influence of natural resources on the economic growth of the country and the justification of the "resource curse" existence.

Results. It has been determined that in the scientific literature there are three approaches to determining of the impact of natural resources on economic growth. The first group of researchers avers that there is a correlation between surplus natural resources and economic growth. The second group of scientists talks about the inverse relationship between the excess of the natural resources and the economic growth. The third group of scientists believes that the surplus of natural resources is a source of political conflict in the rentier-countries. The impact of oil prices on GDP growth has been explored in the article. The macro indicators which influenced by the gas price in Ukraine have been determined. Econometric models to identify the impact of oil and gas prices on GDP growth were built in the article.

Conclusions. It has been concluded that there is no phenomenon of the resource curse in Ukraine, Saudi Arabia and Russia. It has been revealed that the presence of surplus natural resources affects the economic growth of the country, but the direction of this impact is not an objective pattern.

Keywords: resource curse; economic growth; natural resources; natural wealth; the paradox of prosperity.

JEL Classification: O11; O13; Q32; Q33.

Постановка проблеми. Тема залежності темпів економічного зростання в країні від рівня запасів природних ресурсів часто підіймається в наукових колах в останні десятиліття. Вражає те, як часто країни з нафтою чи іншими природними ресурсами не виявляють кращих економічних показників, ніж країни, що не мають таких багатств. Це явище відоме як «прокляття природних

ресурсів» [1]. У середньому багаті ресурсами країни відстають від країн з меншими ресурсами. З іншого боку, наявність природних ресурсів має сприяти економічному розвитку держави. Тому питання взаємозв'язку між запасами природних ресурсів та економічним зростанням країни є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі існує три підходи до визначення впливу природних запасів на темпи економічного зростання.

До прихильників теорії, що стверджують про існування зв'язку між надлишком природних ресурсів та економічним зростанням, можна віднести: Р. Ауті [1], Дж. Сачса та А. Ворнера [2]. Друга група науковців говорить про обернений зв'язок між надлишком природних ресурсів та економічним зростанням. Це Т. Фрідмен [3] та О. Длугопольський [4]. Існує також третя група вчених, які вважають, що надлишок природних ресурсів є джерелом політичних конфліктів всередині країн-рантьє (Р. Collier, А. Hoeffler, Le Billon de Soysa), апелюючи до того, що у ресурсозалежних економіках частіше спалахують внутрішні конфлікти, ніж у країнах, позбавлених цієї проблеми [5]. Неоднозначність даного питання потребує проведення додаткового дослідження, оскільки в Україні також відбувається феномен «ресурсного прокляття», який сприяє поглибленню проявів сировинної рецесії та гальмує процеси інноваційно-технологічної модернізації сфери матеріального виробництва.

Формулювання цілей дослідження. Метою даної статті є визначення ступеню впливу запасів природних ресурсів на економічне зростання країни та обґрунтування наявності «ресурсного прокляття». Для досягнення мети позначимо такі задачі: здійснити аналіз залежності темпів приросту ВВП найбільших країн-експортерів нафти від ціни на нафту та дослідити залежність основних макроекономічних показників України від ціни на газ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних економічних дослідженнях нерідко вивчається

проблема низької або далекої від оптимальної ефективності розвитку держав, які за наявним природноресурсним потенціалом могли б розвиватись значно краще, а громадяни цих країн жити за високими стандартами якості життя. Так, у 1965–1998 рр. в організації країн експортерів нафти (ОПЕК) зростання середньодушового валового внутрішнього продукту (ВВП) становило в середньому 1,3%, тоді як в країнах, що розвиваються, – 2,2 відсотка [6]. Як показує у своїх дослідженнях Н. Кравчук, основу економіки країн – «природних рантьє» (наприклад Саудівська Аравія та Росія із найбільшими запасами нафти) становить саме видобування природних ресурсів, експорт яких забезпечує понад 90% валютних надходжень і понад 60% ВВП країн. Хоч вони посідають одні з перших місць у світі за рівнем ВВП на особу, водночас є схильними до ризиків глобальних дисбалансів, пов'язаних з кон'юнктурними коливаннями ділової активності [7].

Проведемо оцінку впливу добувної галузі на процес розвитку економік сучасної Росії та Саудівської Аравії для виявлення умов структурних зрушень.

Нафтогазовий комплекс Росії є базовою галуззю економіки, яка відіграє чи не найголовнішу роль у забезпеченні енергоресурсами Російську державу, і значною мірою впливає на світову енергетичну стабільність.

Економіка Саудівської Аравії більш диверсифікована з огляду на використання енергетичних ресурсів в економіці. Це якраз спроба відійти від ресурсного прокляття. Саудівська Аравія має найнижчу собівартість видобутку нафти. Від позиції цієї держави залежить, принаймні у короткостроковій перспективі, подальша кон'юнктура нафтового ринку (табл. 1).

Таблиця 1 Динаміка макроекономічних показників Росії та Саудівської Аравії

Роки	Ціна на нафту Urals в Росії, дол./бар.	Темпи економічного зростання Росії, %	Роки	Ціна на нафту Arab light в Саудівській Аравії, дол./бар.	Обсяг ВВП Саудівської Аравії, млрд дол.
2007	71,8	1,3	2007	49,9	376,9
2008	97,1	1,7	2008	52,5	415,9
2009	49,2	1,2	2009	70,3	519,7
2010	77,6	1,5	2010	53,8	429,0
2011	96,5	1,7	2011	59,6	528,2
2012	112,7	2,0	2012	74,7	671,2
2013	110,2	2,3	2013	83,3	735,9
2014	110,4	2,0	2014	83,4	746,6
2015	60,3	1,4	2015	81,5	756,3
2016	47,2	1,3	2016	65,3	654,2
2017	52,4	1,6	2017	70,4	644,9
2018	75,7	1,8	2018	73,5	688,5
2019	60,3	1,6	2019	81,3	786,5
2020	34,2	1,3	2020	75,5	792,9

Джерело: складено на основі [8,9]

Для більшої наочності покажемо статистичні дані графічно (рис. 1, 2).

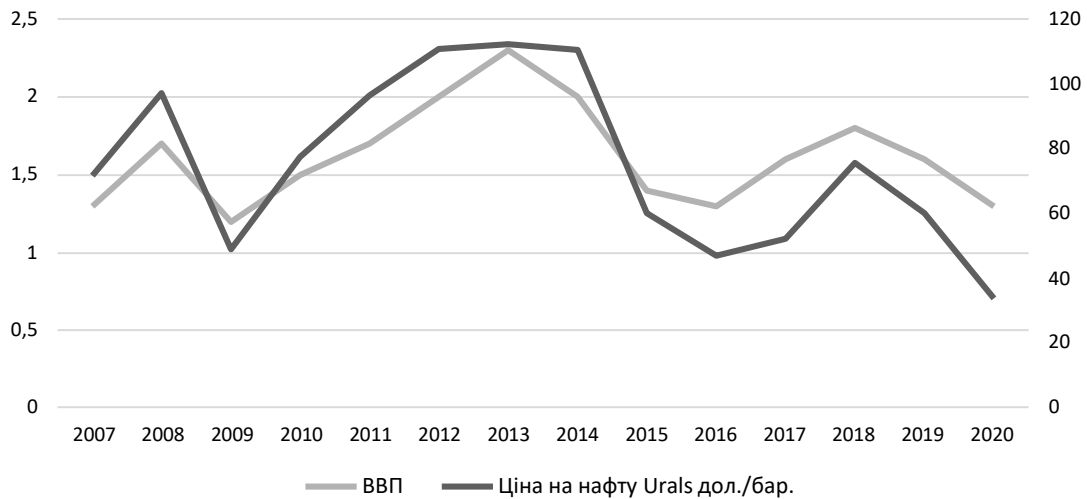

Рисунок 1 – Співвідношення між нафтою Urals та ВВП Росії

Джерело: складено за даними [8]

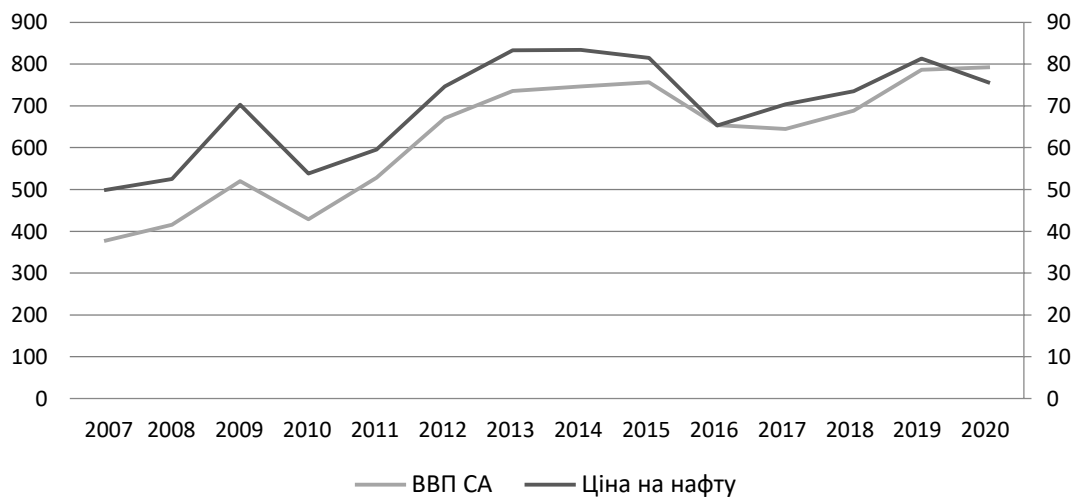

Рисунок 2 – Співвідношення між нафтою Arab light та ВВП Саудівської Аравії

Джерело: складено за даними [9]

Як можна побачити, в обох країнах прослідковується прямий напрямок взаємозв'язку між ціною на нафту й темпами приросту ВВП.

Кореляційний аналіз свідчить про високий ступінь впливу ціни на нафту на темпи приросту ВВП. Наприклад, у Російській Федерації взаємозв'язок між досліджуваними показниками описується рівнянням:

$$y = 0,93 + 0,01x \quad (1)$$

Тобто, зі збільшенням ціни на нафту на 1 дол./бар., ВВП країни збільшується на 0,01%.

Більша сила взаємозв'язку прослідковується у Саудівській Аравії:

$$y = 48,77 + 8,71x \quad (2)$$

Тут зростання фактору на одиницю забезпечує приріст ВВП на 8,7 млрд дол. США.

Лінійний коефіцієнт кореляції в Росії становить 0,9, що свідчить про дуже високий вплив ціни на нафту на ВВП; у Саудівській Аравії цей зв'язок дорівнює 0,89.

З проведеного аналізу можна зробити висновок, що видобуток нафти в Росії є суттєвим джерелом економічного зростання, адже ВВП країни сильно залежить від ціни на нафту. Але такі тенденції не можна розглядати як стабільні: за прогнозами Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), нафта буде безперервно дешевшати.

Такі країни, як Саудівська Аравія, в основному мають нафтову експортну економіку, соціально-економічні зміни яких залежать від світових цін на нафту. Попри швидкий розвиток альтернативних енергетичних технологій (таких як вітер, вода, тепла та сонячна енергетика), попит на нафту постійно зростає.

Л. Галайні підкреслює, що економічне зростання країн-експортерів нафти, як Саудівська Аравія, викликане підвищенням цін на нафту, завжди було менше, ніж відповідні втрати темпів зростання ВВП у нафті країни-імпортера, як, наприклад, Україна [10]. Це, швидше за все, справджується для країн, де частка витрат енергії на загальну вартість виробництва не є великою. Крім того, країна орієнтує свою економіку таким чином, щоб не залежати лише від видобутку нафти. Вони роками вкладали доходи нафтового сектора в розвиток промисловості й наразі маємо дуже розвинуту країну.

Проведемо аналіз добувного сектора України. Починаючи з 1994 р. в Україні реалізується модель реформування національної економіки, яка фокусується на задоволенні потреб великого капіталу, який сформувався в рентоорієнтованих галузях, що пригальмувало на доволі довгий період процеси інноваційного оновлення основного капіталу і зробило Україну сировинним придатком передових країн світу. Аналіз основних показників економічного розвитку України показує, що інноваційного прориву не відбулося. Найвищий рівень фінансових ресурсів спостерігається в галузях, які базуються на виснажливому використанні природних ресурсів при символічних ставках рентної плати за спеціальне природокористування.

Проаналізуємо природний газ в Україні, тому що це є одною з провідних ланок корисних копалин України,

які впливають на добробут країни, і спробуємо зрозуміти, чи Україна «хвора» на голландську хворобу.

Досить цікава ситуація утворилась у сфері видобування природного газу і поширення його серед населення. Природний газ, який видобувається в Україні, є громадянською власністю, тобто частина ренти має бути розподілена на користь населення. Олігархічна структура економіки призводить до того, що основну частину природноресурсної ренти в газовій сфері збирають власники облгазів, яку потім перерозподіляють на користь своїх енергонеефективних підприємств і виводять через експортні контракти в офшорні зони. Перерозподіл відбувається шляхом закупівлі природного газу власного видобутку в НАК «Нафтогаз України» та його направлення на промислові підприємства, тоді як населенню продається імпортований газ майже у чотири рази дорожчий, ніж за ціну собівартості [11]. Така ситуація не тільки забезпечує перетікання доходів майже всього населення України до власників облгазів, у цьому випадку також відбувається девальвація національних резервів подальшого економічного зростання. Це пояснюється тим, що природноресурсна рента не інвестується в економіку, а просто виводиться в офшори [12]. Через це формується тиск на валютний ринок, що призводить до девальвації гривні (табл. 2).

Таблиця 2 Офіційний обмінний курс гривні до долару США

Роки	Офіційний курс, грн/дол.	Роки	Офіційний курс, грн/дол.
2007	5,05	2014	11,89
2008	5,27	2015	21,84
2009	7,79	2016	25,55
2010	7,94	2017	26,60
2011	7,97	2018	27,20
2012	7,99	2019	25,85
2013	7,99	2020	26,96

Джерело: складено за даними [13]

Вартість газу в Україні можна побачити у табл. 3.

Таблиця 3 Ціна на газ в Україні, грн

Роки	Вартість газу, грн	Роки	Вартість газу, грн
2007	0,31	2014	1,09
2008	0,48	2015	7,19
2009	0,48	2016	6,8
2010	0,72	2017	6,8
2011	0,72	2018	6,9
2012	0,72	2019	8,5
2013	0,72	2020	5,7

Джерело: складено за даними [14]

Девальвація, завищені ціни на газ для населення, відсутність цивілізованого ринку сільськогосподарських земель можуть призвести до соціального

напруження, наслідки якого будуть мати сильний впливовий характер як для окремих регіонів України,

так і в цілому, що виражається у коливанні показників у рівні загального ВВП країни (рис. 3).

Як можемо побачити з рис. 3 існує певний закономірний зв'язок між обмінним курсом гривні та

ціною газу, який спробуємо довести за допомогою кореляційного аналізу.

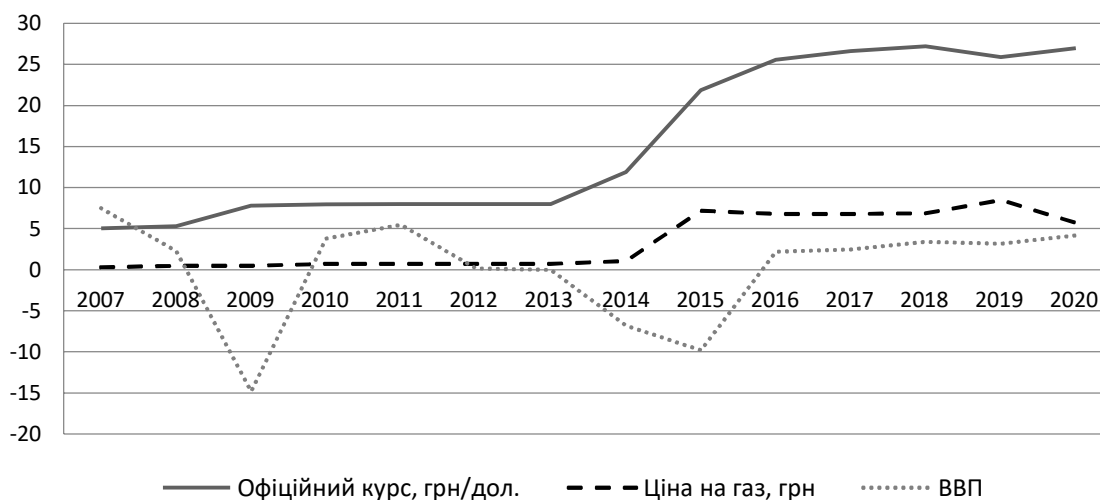

Рисунок 2 – Співвідношення між обмінним курсом, ціною газу та ВВП України

Джерело: складено за даними [9, 12, 14]

З наведених даних очевидно, що економіка України зазнала значних змін через світову економічну кризу, а у 2013 р. ситуація погіршилася через Революцію Гідності, окупацію Криму, втрати контролю над частиною територій з потужним промисловим потенціалом та початком військового конфлікту. Економічне зростання у 2016–2019 рр. відбулося дуже повільними темпами для економіки, що розвивається, особливо враховуючи скорочення показників у 2014–2015 роках. Отже, зростання було екстенсивним і не

супроводжувалося структурними змінами, що так були потрібні країні. Через це можемо припустити, що ВВП буде погано корелювати з показниками цін на газ.

Можна помітити, що в роки низьких цін на газ, українська економіка зростає вищими темпами, зі зростанням цін на енергоносії – темпи зростання сповільнюються, конкурентоздатність українських підприємств певною мірою залежить від цін на газ.

Визначимо за допомогою кореляційної матриці параметри емпіричної моделі (табл. 4).

Таблиця 4 Кореляційна матриця залежності показників розвитку економіки України

Показник	Обмінний курс гривні до долару США	Ціна на газ в Україні	Темпи економічного зростання України
Обмінний курс гривні до долару США	1,000	-	-
Ціна на газ в Україні	0,95	1,000	-
Темпи економічного зростання України	0,19	0,08	1,000

Джерело: розраховано за даними [9, 12, 14]

Кореляційний аналіз виявив, що протягом 2007-2020 рр. ціна на газ не впливала на рівень ВВП нашої країни. Однак даний показник досить сильно корелює з обмінним курсом гривні до долара. Рівняння регресії має вигляд:

$$y = 7,36 + 2,58x \quad (3)$$

тобто, зі зростанням ціни на газ на одиницю, обмінний курс збільшується на 2,58 грн/дол. США.

Отже, проведений аналіз довів те, що ціна на газ не є фактором впливу на економічне зростання в Україні.

Однак цей показник суттєво впливає на вартість гривні по до долара.

Висновки. Проведений кореляційний аналіз зв'язку між темпом ВВП та цінами на газ в Україні показує, що коефіцієнт кореляції дорівнює 0,08. Це означає, що між двома показниками не існує майже жодного зв'язку. Цей результат не можемо розцінювати як факт існування «ресурсного прокляття» в Україні, тому що у такому разі був би обернений зв'язок, але така невідповідність показників може обумовлюватись кризовими явищами на території України й у цьому випадку збільшення ціни на газ аж ніяк не допоможе у

зростанні ВВП. У працях Дж. Роттерберга та М. Вудфорда [15] стверджується, що сам вплив зростання цін на газ не є вагомим фактором зростання ВВП. Коли мова йде про національну економіку, що експортує газ, то ситуація буде залежати від якості економічної політики, яка в останні роки виявилась неефективною.

Збільшення ціни газу має суттєвий вплив на обмінний курс гривні до долара США. У нашій країні відбувається девальвація, але слабка внутрішня валюта може стати позитивним сигналом для експортерів через підвищення конкурентоспроможності своїх товарів на зовнішніх ринках.

Кореляційний аналіз зв'язку між показниками ціни на нафту Urals та рівнем ВВП Росії становить 0,90. Прямий зв'язок дає зрозуміти, що на цей час феномену «ресурсного прокляття» у Росії не має, проте прослідковується дуже сильна залежність економіки Росії від її ресурсного багатства. Основною проблемою російської економіки є її недостатня диверсифікація. Якщо нафта є значним структурним фактором та складовою вітчизняного виробництва, тоді внутрішній рівень цін буде майже рівним змінам цін на нафту, що, як наслідок, призведе до підвищення процентних ставок, дорогих кредитів та зменшення реальної економічної активності, це означає, що Росія має усі

шанси «захворіти» на «голландську хворобу». Згідно з [16] існують негативні зв'язки між великою кількістю природних ресурсів та показниками економічного зростання у середині держави, але це не означає, що велика кількість ресурсів обов'язково призводить до більш повільних темпів ВВП.

Проведений кореляційний аналіз зв'язку між темпом ВВП та цінами нафти Arab light демонструє сильний зв'язок між показниками. На відміну від Росії Саудівська Аравія вжила заходи для стабільної диверсифікації економіки від експорту сирої нафти. Саудівській Аравії вдалося збільшити експорт різноманітних промислових товарів, які пов'язані з нафтою, але вони знаходяться в ланцюжку створення вартості. Цим Саудівська Аравія змогла зменшити свою залежність від нафти та вжити заходи для розвитку своєї економіки, зробивши її менш вразливою до прокляття ресурсів.

Таким чином, можна зробити висновок, що наявність надлишку природних ресурсів впливає на економічне зростання країни. Але напрям цього впливу не є об'єктивною закономірністю і більше залежить від виду економічного розвитку країни: за умов екстенсивного типу приріст ВВП буде уповільнюватись, при інтенсивному – буде спостерігатись позитивна динаміка показника.

Література:

1. Auty, R. *Sustaining Development in Mineral Economies : The Resource Curse Thesis*. London: Routledge. 1993. 375 p.
2. Sachs J., Warner J. *Natural resource abundance and economic growth*. Working Paper 5398. Massachusetts, 1995. URL : https://www.nber.org/system/files/working_papers/w5398/w5398.pdf (дата звернення: 16.04.2021 p.).
3. Friedman, T. *The First Law of Petropolitics*. 2006. URL : <https://foreignpolicy.com/2009/10/16/the-first-law-of-petropolitics/> (дата звернення: 16.04.2021 p.)
4. Dluhopolsky O. V. *Crony-sectors and Power Distance: the importance for economic development. Traditions and Transformations : Abstracts of International Conference on Slavonic and East European Studies*, 23 June 2018. London : LCIR. 2018. P.9.
5. Collier P., Hoeffler A. *Greed and Grievance in Civil War. Oxford Economic Papers*. 2004. № 56/4. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18853> (дата звернення: 16.04.2021 p.)
6. Sala-i-Martin, X., Subramanian, A. *Addressing the natural resource curse: An illustration from Nigeria. Journal of African Economies*. 2003. № 03(139). URL : <https://www.nber.org/papers/w9804> (дата звернення: 16.04.2021 p.)
7. Кравчук Н. *Дивергенція глобального розвитку : сучасна парадигма формування геофінансового простору*. Київ : Знання. 2012. 728 с.
8. *Ціна на нафту в Росії. Investing.com*: веб-сайт. URL : <https://ru.investing.com/commodities/> (дата звернення: 20.04.2021 p.)
9. *GDP growth*. Світовий банк: веб-сайт. URL : <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart> (дата звернення: 20.04.2021 p.)
10. Ghalayini L. *The Interaction between Oil Price and Economic Growth, Middle Eastern Finance and Economics*. URL : https://www.researchgate.net/publication/235939209_The_Interaction_between_Oil_Price_and_Economic_Growth (дата звернення: 16.04.2021 p.)
11. Буковинский С. *Пути преодоления финансового кризиса в Украине. Экономическая теория*. 2019. №2. С. 47–60.
12. Голян В. *Плата за природні ресурси в умовах децентралізації: інвестиційний аспект. Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7. С. 7– 16.
13. Офіційний сайт ООН : веб-сайт. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18853> (дата звернення: 20.05.2021 p.)
14. Офіційний сайт Міністерства фінансів України : веб-сайт. URL : <https://index.minfin.com.ua/tariff/gas/> (дата звернення: 20.04.2021 p.)
15. Rotemberg, J., Woodford, M. *Imperfect Competition and the Effects of Energy Price Increases on Economic Activity. Journal of Money, Credit, Banking*. 1996. Vol.28, № 4. P. 549-577. <https://www.nber.org/papers/w5634> (дата звернення: 20.04.2021 p.)
16. Torvik, R. *Why do some resource-abundant countries succeed while others do not? Oxford Review of Economic Policy*. 2009. Vol. 25, №2. P. 241-256. URL : <https://academic.oup.com/oxrep/article-abstract/25/2/241/1745929> (дата звернення: 20.04.2021 p.)

References:

1. Auty, Richard M. (1993). *Sustaining Development in Mineral Economies : The Resource Curse Thesis*, London : Routledge [in English].

2. Sachs, J. & Warner, A. (1995). Natural resource abundance and economic growth. Retrieved from : https://www.nber.org/system/files/working_papers/w5398/w5398.pdf [in English]
3. Friedman, T. (2006). The First Law of Petropolitics Retrieved from : <https://foreignpolicy.com/2009/10/16/the-first-law-of-petropolitics> [in English].
4. Dluhopolskyi, O. (2018). *Crony-sectors and Power Distance : the importance for economic development*, London: LCIR [in English].
5. Collier, P. & Hoeffler, A. (2001). Greed and Grievance in Civil War. Retrieved from: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18853> [in English]
6. Sala-i-Martin, X.& Subramanian, X. (2004). Addressing the natural resource curse: An illustration from Nigeria. Retrieved from: <https://www.nber.org/papers/w9804> [in English].
7. Kravchuk, N. (2012). *Dyverhentsiia hlobalnoho rozvytku: suchasna paradyhma formuvannia heofinansovoho prostoru*. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
8. The price of oil in Russia (2021). *Official web-site*. Retrieved from : <https://ru.investing.com/commodities/> [in Russian].
9. The Word Bank (2021). *Official web-site*. Retrieved from : <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart> [in English].
10. Ghalayini, L. (2011). The Interaction between Oil Price and Economic Growth, Middle Eastern Finance and Economics. Retrieved from : https://www.researchgate.net/publication/235939209_The_Interaction_between_Oil_Price_and_Economic_Growth [in English].
11. Bukovynskyj, S. & Unkovskaia, T. (2019). Ways to overcome the financial crisis in Ukraine. *Ekonomichna teoriia*, 2, 47-60 [in Ukrainian].
12. Holian, V. (2016). Payment for natural resources in terms of decentralization. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 7, 7-16 [in Ukrainian].
13. United Nations (2021). *Official web-site*. Retrieved from : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/18853> [in English].
14. Ministry of Finance of Ukraine (2021). *Official web-site*. Retrieved from : <https://index.minfin.com.ua/tariff/gas/> [in Ukrainian].
15. Rotemberg, J. (1996). Imperfect Competition and the Effects of Energy Price Increases on Economic Activity. Retrieved from : <https://www.nber.org/papers/w5634> [in English].
16. Torvik, R. (2009). Why do some resource-abundant countries succeed while others do not? *Oxford Review of Economic Policy*. Retrieved from : <https://academic.oup.com/oxrep/article-abstract/25/2/241/1745929> [in English].

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License